

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпровський державний
аграрно-економічний
університет

ЛКС Центр
Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Ефективна економіка № 6, 2017

УДК 332.873.1

В. П. Решетило,

д. е. н., професор, завідувач кафедри економічної теорії,

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

І. А. Островський,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії,

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Н. В. Можайкіна,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії,

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЙ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

V. Reshetilo

Doctor of Economic Sciences, Professor, Shef of Department of Economic Theory,

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv

I. Ostrovskiyi

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Economic Theory,

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv

N. Mozhaikina

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Economic Theory,

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv

THE REGIONAL ASPECTS OF THEORIES OF ECONOMIC GROWTH

Розглядаються основні теорії регіонального економічного зростання. Використання динамічних теорій економічного зростання є необхідною умовою формування стратегії регіонального розвитку. Йдеться про неокласичні теорії, теорії «потенціалу ринку», ефектів масштабу, моделі кумулятивного зростання, «базового мультиплікатора» тощо. Визначено ключову роль розробки стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. Запропоновано алгоритм визначення цілей реформування регіональної економіки.

Виникає необхідність вибору середньо- і довгострокових цільових орієнтирів. Еволюція розуміння економічного розвитку має такі основні аспекти: 1) урахування нових рис і якостей економічного зростання; 2) нова роль регіонів усередині держави; 3) глобалізація і євроінтеграційний вектор розвитку України. Узагальнено інституціональні фактори сприяння розвитку конкурентних переваг регіонів. Підкреслено взаємозв'язок конкурентних переваг і обмежень при проведенні децентралізації.

The basic theories of regional economic growth are considered. The use of dynamic theories of economic growth is a prerequisite for the formation of a regional development strategy. It is about neoclassical theories, the theory of "market potential", scale effects, cumulative growth models, "base multiplier", etc. The key position of the socio-economic development strategy in regions is determined. The research objective algorithm of regional economic reforming is offered. There is a need to choose medium and long-term target targets. The evolution of understanding of economic development has the following main aspects: 1) taking into account new features and qualities of economic growth; 2) the new role of the regions within the state; 3) globalization and eurointegration vector of Ukraine's development. The institutional factors of competitive advantage regional development are generalized.. The interrelation of competitive advantage and limitation at the time of decentralization is highlighted.

Ключові слова: економічне зростання, конкурентні переваги, регіон, стратегія регіонального розвитку, теорії регіонального економічного зростання.

Keywords: economic growth, competitive advantage, region, regional development strategy, theories of economic growth.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Закономірності розвитку соціально-економічних систем мають досліджуватися за допомогою теорій економічного зростання й застосування їх основних положень у практиці керування відтворювальними процесами.

Сучасні економічні процеси вкрай складні внаслідок наявності багатьох конфліктних інтересів. Відображення цих інтересів у стратегічних цілях регіонального розвитку мають бути основою сталого, збалансованого, соціально спрямованого розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ключові проблеми модернізації регіонального розвитку детально проаналізовані в роботах З. С. Варналія, В. М. Гейця, А. А. Гриценка, Б. М. Данилишина, М. І. Долішнього, М. І. Скрипниченко, С. М. Сілюкової, В. Г. Федоренка, Чужикова В. І. [1-9] та інших українських дослідників. Як завжди, гострі проблеми регіональної дійсності загострені в періодичних виданнях.

Однак, незважаючи на те, що проблематика економічного розвитку і економічного зростання є сьогодні досить популярним предметом для аналізу й наукових дискусій, просторово-територіальний її аспект зачіпається в недостатньому ступені. Стало очевидним, що реформування має істотні фінансові й інституціональні обмеження. Тому аналіз старих і виявлення нових суперечностей набуває подальшого сенсу. Але вивчення протилежних поглядів і узагальнення підходів

дозволяють зробити деякі важливі висновки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Цілями даної статті є дослідження регіональних особливостей різних моделей економічного зростання, узагальнення основних напрямків сучасних теорій розвитку регіонів, визначення можливостей застосування стратегій розвитку й моделей економічного зростання в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моделі макроекономічної динаміки (економічних циклів) можна поділити на два типи залежно від способу аналізу: структурні (теоретичні) та неструктурні (макроеконометричні). До перших належать неокласичні, посткейнсіанські та інші моделі, в рамках яких зроблено спроби пояснити рушійну силу економічних циклів і макроекономічної динаміки. До других – моделі, в рамках яких були спроби з'ясувати якісь сталі причино-наслідкові залежності шляхом математичного оброблення значних масивів статистичних даних [10].

Використання динамічних теорій економічного зростання є необхідною умовою формування стратегії регіонального розвитку. Можна виділити такі основні напрямки сучасних досліджень:

1. *Неокласичні теорії.* Регіони розглядаються як виробничі одиниці, між якими за допомогою ринків факторів виробництва може встановитися взаємозв'язок і рівновага. Нерівномірний розвиток регіонів у моделях пояснюється тимчасовими відхиленнями від рівноваги або слідством неадекватного корегування впливу зовнішніх подій. На думку дослідників, у довгостроковій перспективі диференціація регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку повинна скорочуватися, відбуватимуться згладжування й конвергенція регіональних рівнів економічного розвитку.

Більш досконалу модель теорії регіонального зростання розробили Р. Холл і Ч. Джонс. У своїй моделі, поряд із традиційними факторами – фізичним і людським капіталом, працею, землею, природними ресурсами, вони запропонували ще й вплив соціальних, інституціональних, політичних факторів, а також географічне положення країни. На їхню думку, соціальна інфраструктура країни значно впливає на економічний розвиток.

2. Базової серед *моделей кумулятивного зростання* є модель Г. Мюрдаля. Згідно із цією моделлю спеціалізація та ефект масштабу виробництва згодом можуть збільшити стартові незначні переваги тієї або іншої території. У результаті переваги певних місцевостей призводять до прискорення їх розвитку разом із збільшенням відставання регіонів-аутсайдерів. Г. Мюрдаль зробив висновок про те, що зростання економіки відбувається нерівномірно, а рівні економічного розвитку територій не зближаються. Можливо, лише деяке зближення рівнів їх розвитку.

Серед теорій кумулятивного зростання особливе місце займають концепції «Полюсів зростання» Ф. Перру, Ж.-Р. Будвіля, П. Потье, Х. Р. Ласуена, теорія міської агломерації Х. Ричардсона, теорія «центр-периферія» Дж. Фридмана, модель «дифузії нововведень» Т. Хегерстранда.

3. Згідно з *теорією «потенціалу ринку»* Дж. Харріса підприємці будуть прагнути розміщувати своє виробництво в місцевостях з нормальним доступом до ринку.

4. У моделі «*базового мультиплікатора*» регіонального доходу А. Пред досліджував динаміку виробництва. Він уважав, що обсяг експортної бази й частина доходу, яка витрачається усередині регіону, повинні бути зростаючими функціями розмірів регіональної економіки.

5. Відповідно до *теорії ефектів масштабу* П. Кругмана основним фактором економічного зростання є скупчення виробничої діяльності в певних регіонах. Ця концентрація дає вигоду підприємствам завдяки збільшенню свого розміру або за рахунок позитивних екстерналій, що виникають внаслідок присутності на ринку інших фірм. Початковий нерівномірний розподіл виробництва при досягненні рівноваги веде до створення агломерацій. Формування кластерів, ланцюжків доданої вартості, економіка освіти, впровадження інновацій розглядаються як основні механізми підвищення конкурентоспроможності, прискорення економічного розвитку країн і регіонів.

За сучасних умов актуалізується проблема формування стратегічних напрямків економічного розвитку регіонів.

Викликане це тим, що виникає необхідність у виборі цільових орієнтирів середньо- і довгострокового економічного й соціального розвитку, підкріплених чіткими уявленнями про відповідну методологію (принципи, пріоритети, джерела і механізми реалізації). Крім того, підсилюється значимість визначеності, передбачуваності й прозорості державної регіональної політики, яка виключає двозначність і іносказання як у пропагандистських гаслах, так і в практичних кроках, використовуваних у взаєминах центру з окремими регіонами. Особливе значення набуває облік рівня спеціалізації економіки окремого регіону, який забезпечує як ефективне функціонування, так і можливий його розвиток. Усе це має забезпечити сприятливі умови для життєдіяльності населення на території конкретного регіону. Знання перспектив можливого розвитку стає вирішальним під час формування або загальнодержавної, або суцільно регіональної політики.

Еволюція розуміння економічного розвитку в теорії відбувалася у двох основних аспектах, пов'язаних, по-перше, з появою нових рис і якостей економічного зростання, по-друге, з посиленням значимості й нової ролі регіону усередині держави внаслідок виконання їм соціально-економічної функції, а також у глобальній економіці як місця базування транснаціональних компаній або їх бізнесів-одниць.

Тривалість і етапність змін висуває підвищені вимоги до розробки цілей регіонального розвитку (див. рисунок).

Рисунок. Схема визначення цілей реформування регіонального розвитку

Без відповідної стратегії економічного розвитку регіону неможливо побачити й усвідомити найбільш важливі інтереси бізнесу й населення, що визначають кон'юнктуру як внутрішнього ринку факторів виробництва, так і зовнішнього ринку капіталів і робочої сили. Необхідність розробки стратегії викликається тим, що стабільність і передбачуваність віддаленого майбутнього стає однією з визначальних умов можливого розвитку.

У даному контексті під стратегією розвитку регіону можна розуміти деякий вибір основних напрямків сутнісних змін у структурі продуктивних сил і техніко-економічних відносин, які становлять основу територіально-економічної системи, спрямованих на надання такого стану цій системі, при якому досягаються заздалегідь обумовлені параметри в просторовому і часовому вимірах.

Кожен регіон намагається максимально використовувати своє положення та ресурси за для підвищення конкурентоспроможності, тобто задіяти усі інституціональні фактори. Вони сприяють розвитку конкурентних переваг регіональних економічних систем. До них можна віднести наступні:

- розроблену інноваційну стратегію (або програму соціально-економічного розвитку регіону, міста зі SWOT-аналізом, сценаріями розвитку, в тому числі і інноваційним, програмними заходами та механізмом реалізації);
- пріоритетні регіональні проекти технологічної та структурної модернізації, що охоплюють національний і міжнародний рівень;
- розвинену інфраструктуру ринку (з банками, страховими організаціями, бізнес-інкубаторами, технопарками і т.д.);
- розвиток інновацій та підприємництва;
- вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази, що сприятиме інноваційному розвитку регіону і стійкому формуванню, розвитку і реалізації його конкурентних переваг [11].

Поряд з конкурентними можливостями у кожному регіоні є обмеження і негативні чинники. Вони здатні знизити результативність реалізації сприятливих конкурентних можливостей, а також ускладнити використання соціально-економічного потенціалу в інтересах розвитку ринкових відносин у регіоні. До таких обмежень і негативних чинників можна віднести:

- екстремальні умови виробництва і життєдіяльності населення;
- слабку екологічну вивченість і науково обгрунтовану підготовку території регіону;
- низький рівень виробництва товарів і послуг та недостатній обсяг виробництва продуктів сільського господарства;
- віддаленість від економічно розвинених регіонів країни, відсутність розвиненої транспортної системи;
- низьку якість продукції та послуг, що різко знижують їхню конкурентоспроможність;
- високе економічне напруження, що породжує серйозні обмеження в розміщенні та регіональному розвитку продуктивних сил;
- недостатній розвиток виробничої та соціальної інфраструктури як стримуюча обставина для інвестування і створення нових робочих місць.

Перелічені обмеження і негативні чинники впливають на використання можливостей регіону. Це породжує ситуації, що вимагають еластичних методів управління розвитком регіону]. Для досягнення підвищення конкурентоспроможності регіонів необхідно провести реформування системи державного управління та створити нову систему регіонального управління спрямовану, перш за все, на зменшення нерівності регіонального розвитку в Україні. Ефективність нової державної стратегії формування регіональної політики залежить насамперед від:

- наявності закону про регіональний розвиток, розробленого відповідно до європейських принципів;
- домінування інтегрованого підходу замість галузевого до врядування на центральному й регіональному рівнях;

- стабільності інституційних рамок регіонального розвитку;
- наявності розвитку креативної інфраструктури, інформаційної та статистичної систем розвитку територій;
- наявності відповідних економічних інструментів для спрямування та стимулювання регіонального розвитку;
- наявності середньострокової та довгострокової стратегій просторового планування, спрямованих на соціально-економічне зближення та стійкий розвиток;
- наявності законодавчих засад і фінансових стимулів для подальшої децентралізації й делегування повноважень з центрального рівня та злиття місцевих органів влади.

В європейських країнах реформування територіальної організації влади, зміцнення фінансових засад та компетенції місцевого самоврядування стало дієвим механізмом стимулювання економічної активності, розробки ефективних стратегій регіонального та місцевого розвитку, підвищення якості послуг населенню. Це забезпечується, насамперед, завдяки реалізації принципу субсидіарності у розподілі повноважень між рівнями управління. Традиційно у центральних органах державної влади залишаються лише ті повноваження, які потрібні для вирішення загальнодержавних завдань (національна безпека, великі інфраструктурні проекти, розвиток науки тощо), тоді як всі завдання забезпечення життєдіяльності громад вирішуються безпосередньо на місцях.

Це надає місцевим органам влади більшої фінансової незалежності і дозволяє ефективніше використовувати місцеві ресурси для стимулювання економічного розвитку. Саме такий підхід закладено у концептуальних засадах реформування територіальної організації влади в Україні [12].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, стратегування розвитку економіки неминуче враховує просторово-регіональний фактор. Аналіз еволюції теорій економічного зростання включає просторовий критерій, що дозволяє розширити можливості використання міждисциплінарних зв'язків для розробки стратегій регіонального розвитку. Треба зазначити, що сьогодні пріоритетом діяльності українського уряду у формуванні державної регіональної політики є побудова конструктивного рівноправного діалогу між центральними, регіональними, а також органами місцевого самоврядування. Формування нової якості таких відносин стає можливим на основі перенесення центру прийняття рішень щодо розвитку регіонів саме на регіональний рівень з урахуванням наявних місцевих ресурсів.

Література.

1. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / За ред. З. С. Варналія. — К.: Знання України, 2005. — 498 с.
2. Геєць В. М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2016. – № 1. – С. 7–22.
3. Гриценко А. А. Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку / А. А. Гриценко // Економіка і прогнозування. – 2016. – №2. – С. 9-23.
4. Danylyshyn, B. M., “Regionalistics - prospects and correct application in Ukraine”, *LB.ua* [Online], available at: http://blogs.lb.ua/bogdan_danylysyn/341137_regionalistika-perspektivi.html (Accessed 19 June 2017).
5. Долішний М. І. Регіональна політика на рубежі XX-XXI століть. Нові пріоритети / М. І. Долішний. – К.: Наукова думка, 2006. – 511 с.
6. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І. ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України". – К., 2015. – 544 с.
7. Сілюкова С. М. Концептуальні підходи до формування та реалізації державної стратегії розвитку інвестиційного

потенціалу регіонів України / С.М. Сілюкова // Інвестиції: практика та досвід. — 2014. — № 5. — С. 150—153.

8. Федоренко В. Г. Ринкова економіка: теоретичні основи генезису: монографія / В. Г. Федоренко, П. М. Куліков, С. В. Федоренко та ін.; за ред. В. Г. Федоренко. — К.: ТОВ "ДКС центр", 2016.

9. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія / В. І. Чужиков. — К.: КНЕУ. — 2008. — 272 с.

10. Бандура О. В. Загальна модель економічних циклів – модель кумулятивної неефективності ринків / О. В. Бандура // Економічна теорія. – 2016. – №1. – С. 86-100.

11. Ігнатова Т. В. Інституціональне середовище розвитку конкурентоспроможності регіональної економіки [Електронний ресурс] / Т. В. Ігнатова. – Режим доступу: <http://econom.nsc.ru/conf08/info/Doclad/Ignat2.doc>.

12. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

References.

1. Varnalij, Z.S. (2005), *Rehiony Ukrainy: problemy ta priorityety sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku* [Regions of Ukraine: problems and priorities of socio-economic development], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

2. Heyets, V.M. (2016). "Economy of Ukraine: key problems and prospects", *Ekonomika i prognozuvannia*, vol. 1, pp. 7-22.

3. Hrytsenko A.A. (2016), "The economy of Ukraine on the path to inclusive development", *Ekonomika i prognozuvannia*, vol. 2, pp. 9–23.

4. Danylyshyn, B. M., "Regionalistics - prospects and correct application in Ukraine", *LB.ua* [Online], available at: http://blogs.lb.ua/bogdan_danylysyn/341137_regionalistika-perspektivi.html (Accessed 19 June 2017).

5. Dolishnij, M. (2006), *Rehional'na polityka na rubezhi XX-XXI stolit'* [Regional policy at the turn of the XX-XXI centuries. New priorities], NAN Ukrainy, In-t rehion. Doslidzh., Kyiv, Ukraine.

6. Skrypnychenko, M.I. (2015). *Modeli identyfikatsii makroekonomichnyh dysbalansiv v Ukraini* [Model identify macroeconomic imbalances in Ukraine], NAN Ukrainy, In-t ekon. i prognozuvannia., Kyiv, Ukraine.

7. Siljukova, S. M. (2014), "Conceptual approaches to the formation and implementation of state development strategy of the investment potential of Ukraine's regions", *Investicij: praktika ta dosvid*, vol. 5, pp. 150—153.

8. Fedorenko, V.H. (2016), *Rynkova ekonomika: teoretichni osnovy henezysu* [Market economy: the theoretical foundations of the genesis], TOV "DKS tsentr", Kyiv, Ukraine.

9. Chuzhykov, V. I. (2008), "Globalna regionalistyka: istoria ta suchasna metodologija" [Global regionalism history and modern methodology], KNEU, Kyiv, Ukraine.

10. Bandura, O. V. (2016), " General economic cycles model — cummulative inefficiency model", *Ekonomichna teoriya*, vol. 1, pp. 86—100.

11. Ihnatova, T. The institutional environment for the competitiveness of a regional economy", [Online], available at: <http://econom.nsc.ru/conf08/info/Doclad/Ignat2.doc> (Accessed 19 June 2017).

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On Principles of State regional policy" № 156-VIII, *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)* [Online], available at: <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19> (Accessed 19 June 2017).

Стаття надійшла до редакції 19.06.2017 р.

ТОВ "ДКС Центр"

Впро